

RÓMAI KŐEMLÉKEK A BUDAFOKI TÖRLEY KASTÉLY FALÁN

A Budapesti Történeti Múzeum Adattárában már 1958-ból találunk adatot arra¹, hogy a XXII. ker. Pentz Károly u 5. sz alatt (1. kép) az ún. Törley kastély falába római kőemlékeket építettek be. Ezt a két kőemléket – részben téves elírással – még a műemléki szakirodalom is említi.²

1984. szeptember 21-én bejelentés érkezett a Magyar Nemzeti Múzeumba, hogy az Országos Frederic Joliot-Curie Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutatóintézetben, a volt Törley kastély falán, a vakolat leverésekor római kőemlékek kerültek elő. Az egykori kastély főépületének főbejáratát díszítette ez a két kő (2. kép). A kapu két oldalán, kb. egy emelet magasságban a szimmetrikusan elhelyezett két római kőemlék a kastély építésekör került jelenlegi helyére. A két kőemlék fölél a beépítésekör kis ereszt is készítettek, hogy az esőtől megvédjék a töredékeket.

Feladatunknak tartjuk, hogy a szóbanforgó kőemlékeket ez alkalommal leírjuk és azokat szakmailag értékeljük.

1. A kaputól jobbra

Sírkő töredéke

Szélessége: 130 cm, magassága: 50 cm (vastagság most nem mérhető)

Anyag: mészkő

Leírás: Sima léckeretben, az áldozati jelenet közepén tripus, tetején egy kancsó és két mélyebb edény. A képmező bal oldalán profilban faragott figura, rövid, elnagyolt, körbefutó hajviselettel. Az alakot rövid tunikában ábrázolták. A szolga bal lábára támaszkodik, jobb lábával lépő helyzetben áll. A figura baljában korsót, jobbjaiban paterát tart. A képmező jobb oldalán a figurát szemben ábrázolták. A szolga rövid tunikát visel, bal karját a tripus felé emeli, de a kezében levő edény formája teljesen elmosódott (3. kép).

A kőemléken látható áldozati jelenet: A tripus két oldalán ábrázolt két szolgáló alakkal – Pannoniában általános képtípus, ugyanis a rajnai kőemlékeken az áldozati jelenetnél csak a camillus ábrázolása tűnik fel.³ A figurák és az áldozati asztalka levegősebb elrendezését a 3. századi síremlékeken figyeltük meg.⁴

A pannoniái áldozati jelenet képtípusa a sírkőtöredéken az általánostól *eltérő* motívumokat is tartalmaz.

Egyrészt, baloldalt, törvényszerűen hosszúruhás női szolga (camilla) jelenik meg, a mi emlékünknön viszont itt egyértelműen egy lépő állásban ábrázolt rövid tunikás szolga (camillus) alakját faragták ki.

Másrészt, a jelenetsor jobb oldalán, ismét egy szolgáló (camillus) tűnt fel rövid tunikában.

Tehát itt a tripus mindkét oldalán szolgálófiúkat ábrázoltak.

Gyűrőről (Pest megye) származik az a 3. századi sírkő, melyet a Magyar Nemzeti Múzeumban őriznek, ahol – kőemlékünkkel megegyezően – a tripustól távolabb jelennek meg a szolgálóalakok, de – a mi emlékünktől eltérően a jobb oldalon tűnik fel a szemben ábrázolt, de a mi figuránkkal megegyező *lépő testtartásban faragott camillus*.⁵ Ezt a lépő testtartású camillust tükrözik még a Caracalla kori Szentendre–Hunka dombi családi sírkő áldozati jelenete egy másik szentendrei síremléssel együtt,⁶ valamint az Óbudáról származó Aur. Aulopor sírkő megfelelő ábrázolása a 3. század első harmadából.⁷ Ide sorolhatjuk még az aquincumi, a Nemzeti Múzeum gyűjteményében található Marcus Aurelius Titus 3. század elejére datált sírkövét is, sőt e korszakból még a brigetioi, Bécsben őrzött sírkő megfelelő részletét is.⁸ Ez a képtípus látható a százhalombattai 2–3. századi síremléken is.⁹

A bal oldalon megjelenő camilla figurája *kilépő helyzetben* a tatai 2. századi és a császári 200 körül keltezhető kőemléken tűnt fel, sőt az aquincumi Victoria temetőből származó, a 2. század 50–60-as éveire datált síremléken is.¹⁰

Az áldozati jelentsávon, a tripus két oldalán megjelenő camillus alakját egy szentendrei, 1–2. századi síremléken találjuk meg.

Mindezek részletes elemzése alapján a sírkőhöz tartozó áldozati jelenetes kőemléket a 2. század második felétől a 3. század első harmadáig terjedő időszakra keltezhetjük.

A szóban forgó kőemléket előállító kőfaragóműhely *helyi sajátosságait* az alábbiakban határozhatjuk meg:

1. Az általános típustól eltérően a bal oldali camilla helyére a camillust faragták ki.

2. A két camillus alkalmazása a pannoniái áldozati jelenetes emlékeken csak egy szentendrei és az új, aquincumi síremlékünkön tűnt fel. E motívum alkalmazása egy közös aquincumi kőfaragóműhely korábbi (2. század első fele) és egy későbbi (2–3. század) működési szakaszát képviseli.

2. A kaputól balra

Sírkő töredéke

Szélessége: 110 cm, magassága: 50 cm (vastagság nem mérhető)

Anyag: mészkő

Leírás: Sima léckeretben balra néző szárnyas griff (Seegriff). (4. kép.)

A tengeri griff (Seegriff) egyszerű keretben egy 228-ban készült savariai emléken került elő, ahol a feliratos mező feletti felületre kifaragtak egy jobbra néző szárnyas griffet egy másik tengeri állattal együtt.¹² Ismerünk egy 2. század elejéről származó sírkövet, ahol a

felső képmzőn két Genius látható gyümölcskoszorúval, alatta vadászjelenetes fríz, mely alatt felirat következik.¹³ A szöveg alatt a Sockelbild funkciót betöltő képmzőn ugyancsak jobbra néző tengeri griffet ábrázoltak – a mi emlékünk képtípusától eltérő módon.

A tengeri griffet ábrázoló emlék ezek alapján egy síremlék feliratos mező feletti vagy alatti részét képezte.

Az itáliai eredetű, nyugati befolyást őrző képtípust tartalmazó kőemlék a 2. század második felétől a 3.

Rövidítések

AH	Archaeologica Hungarica	cheologico Universitatis Budapestiensis provenientes
Barkóczy 1951	Barkóczy L.: Brigetio. DissPann. II. 22. Bpest. 1951	Erdélyi G.: A római kőfaragás és kőszobrászat Magyarországon. Bpest. 1974.
BpR	Budapest Régiségei	Nagy T.: Kőfaragás és szobrászat Aquincumban. BpR. XXII (1971) 103
BTM	Budapesti Történeti Múzeum	RFüz
Burger 1959	Burger A.: Áldozati jelenet a pannoniai kőemlékeken. RFüz. II. 5. Bpest. 1959	Schober 1923
CIL	Corpus Inscriptionum Latinarum	Régészeti Füzetek
DissPann	Dissertationes Pannonicae ex Instituto Numismatico et Ar-	A. Schober: Die römische Grabsteine von Noricum und Pannonien. Wien 1923

Jegyzet

1. Szilágyi J. jelentése – BTM Adattár: Ltsz.: 546–77.
2. Zakariás G. Sándor – Genthon I.: Magyarország művészeti emlékei. Bpest. 1961. III. köt. 191. – Az 1984. évi bejelentést követő szemlét dr. Soproni Sándor látta el, aki bejelentését illetékesség miatt megküldte a BTM-nek, melyet ezúton is megköszönünk.
3. Burger 1959, 10–11.
4. Erdélyi 1974, 44.
5. Schober 1923, 117. Nr. 258, Abb. 130.
6. Nagy T. 1971, 125. 36. kép; Burger 1959, XXIII. T. és L. T. = fig. 51–52.
7. Nagy T. 1971, 126. 39. kép.
8. Burger 1959, 24. XIX. T., Barkóczy 1951, 38. XI. 1. kép.
9. Burger 1959. 30. 44. sz. = XVIII. T.
10. Barkóczy 1951, 37. IX. T/2. kép; Schober 1923, 87. Abb. 97; Nagy T. 1971, 122. 31. kép.
11. Burger 1959, 30. 45. sz. XVII. t.
12. L. Balla – T. Buocz – Z. Kádár – A. Mócsy – T. Szentlélek: Die römische Steindenkmäler von Savaria. Bpest. 1971. Bild. 54, Kat. Nr. 68; Gabler D.: Scarbantia és környékének római kőplasztikai emlékei. Arrabona 11 (1969) 36. 31. kép; Gabler D.: Arrabona és környékének kőplasztikai emlékei. Arrabona 10 (1968) 56. 5. kép; G. Erdélyi – F. Füle: Kőemlékkatalógus. AH 33 (1954) Nr. Kat. 85 = XXXVII/1. kép.
13. Schober 1923, 62. 63. Abb.
14. Nagy T. 1971, 136; Erdélyi 1974, 45, 129, 155.
15. Thomas E.: III. századi női fej Albertyfalváról. BpR XVII (1956) 169–175; Hampel J.: A NM legrégebbi pannoniai sírtáblái. Bp. 1906. 35–36. 24. szám = CIL III 3407, 17. tábla.
16. A helyszínrajz Czirjárné Málík Éva, a fotók Komjáthy P. munkái.

STEINDENKMÄLER AN DER WAND DES SCHLOSSES TÖRLEY IN BUDAFOK

Beim Abriss des Mauerputzes kamen 1984 auf der Wand des Schlosses Törley römische Steindenkmäler zum Vorschein. (Abb. 1)

1. Grabsteinfragment (Abb. 1)

Opferszene mit zewi kamilli.

Zeit: Zweite Hälfte des 2. Jahrhunderts – erstes Drittel des 3. Jahrhunderts.

2. Grabsteinfragment (Abb. 3)

Seegreif in einfachem Rahmen.

Das Grabsteinfragment repräsentiert den Teil ober oder unter dem Inschriftsfeld.

Zeit: Zweite Hälfte des 2. Jahrhunderts – erste Hälfte des dritten Jahrhunderts.

Diese Denkmäler dürften aus der Steinmetzwerkstätte von Aquincum stammen, doch halten wir es nicht für ausgeschlossen, dass sie Produkte der nahegelegenen Steinmetzwerkstatt von Albertfalva sind.

Abbildungen

Abb. 1. Lageplan.

Abb. 2. Zwei römische Grabsteinfragmente an der Wand des Schlosses Törley.

Abb. 3. Grabsteinfragment mit Opferszene.

Abb. 4. Grabsteinfragment mit der Darstellung eines geflügelten Greifs.

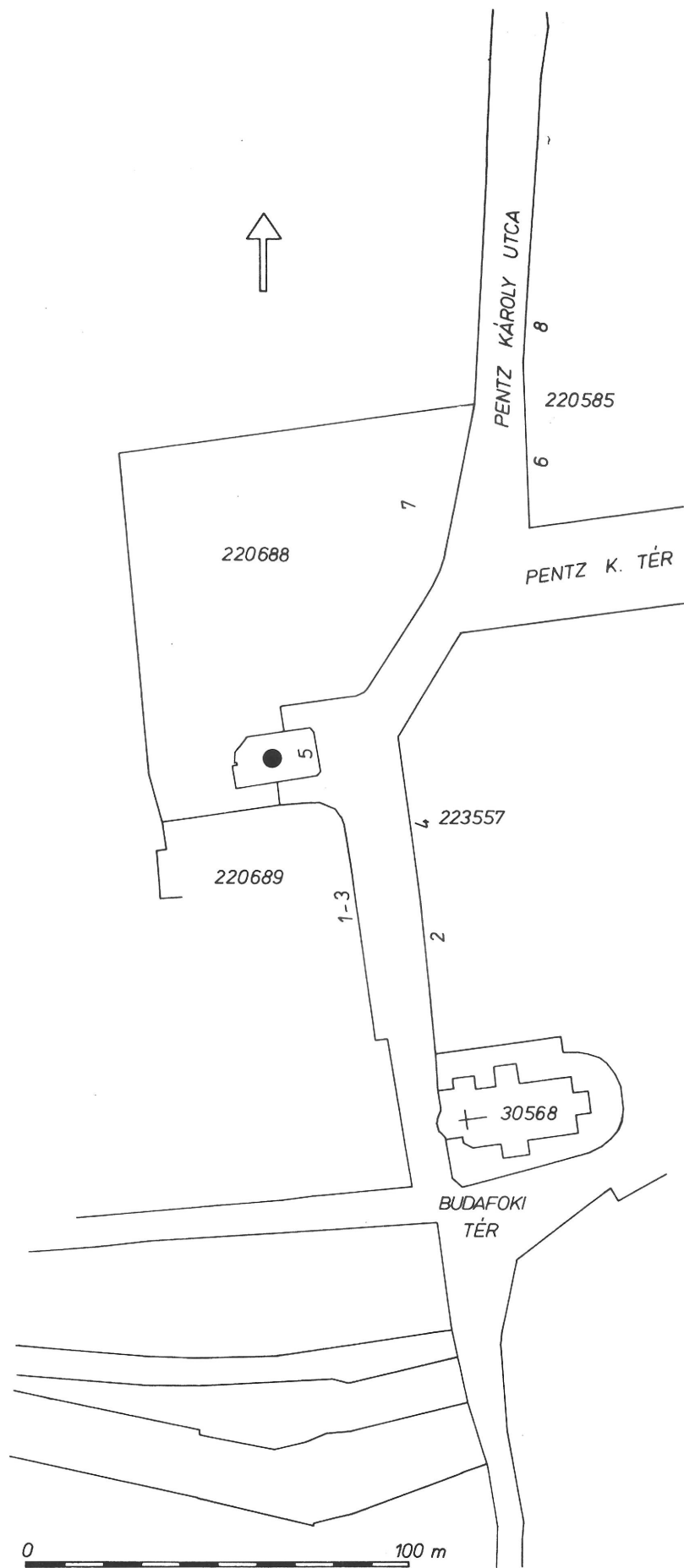
Képjegyzék

1. kép Helyszínrajz.

2. kép Két római sírkőtöredék a Törley kastély falán.

3. kép Sírkőtöredék áldozati jelenettel.

4. kép Sírkőtöredék szárnyas griff ábrázolásával.

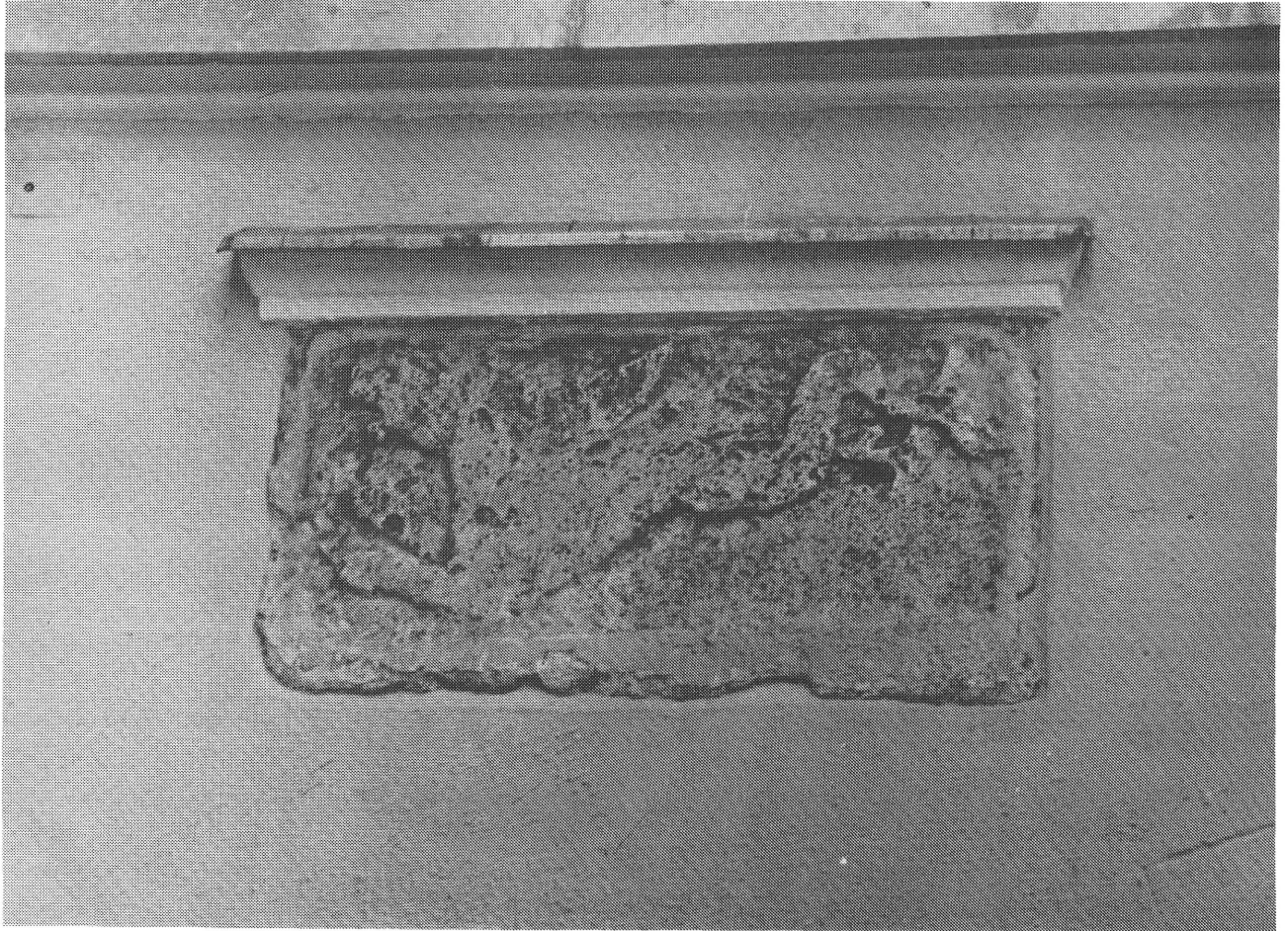

2

3

4